

פרשת ניצבים

"כי המצוה הזאת"

בתחילת פרק ל (פסוקים א-י) משה מדבר על תהליך התשובה הלאומית שיתבצע בעתיד עם תהליך השיבה של עם ישראל מן הגלות. מייד לאחר מכן אומר משה:

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום לא נפלאה היא מפני ולא רתקה היא. לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיה ובלבבך לעשותו (פסוקים יא-יד).

מה היא "המצוה הזאת אשר אנכי מצוה היום"? בשאלה זו נחלקו פרשני התורה לדורותיהם לשתי מגמות פרשניות. האחת מבינה את המצווה כמצוות התשובה שמשה הזכיר לפני כן, והשנייה מבינה את המצווה כביטוי כללי לכל התורה כולה.

מצוות התשובה

לדעת הרמב"ן התורה מדברת כאן על מצוות התשובה ואומרת שביכולתו של כל אחד ואחד מעם ישראל הרוצה בכך לחזור בתשובה. התשובה קרובה לכל יהודי בכל מקום שבו הוא נמצא ואפילו הוא "בקצה השמים". זאת כדברי הפסוק: "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיה ובלבבך לעשותו". וזו לשון הרמב"ן:

"המצווה הזאת" על התשובה הנזכרת... והטעם לאמר כי אם יהיה נדחך בקצה השמים ואתה ביד העמים, תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוה היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו, בכל עת ובכל מקום. וזה טעם בפיו ובלבבך לעשותו שיתוודו את עונם ואת אבותם בפיהם, וישבו בלבם אל ה' ויקבלו עליהם היום התורה לעשותה לדורות.

מרחיב את הדברים ספורנו:

לא נפלאה היא ממך, שתצטרך לנביאים. לא רחוקה היא שתצטרך לחכמי הדור הרחוקים שיפרשו לך באופן שתוכל לעשותה, אפילו בעודך בגלות ובאר זה באמרו, לא בשמים היא לומר. לא יקרה לך בעניין התשובה שתצטרך בה להגדת נביא. ולא מעבר לים היא גם כן לא תצטרך בה לחכמי הדור הרחוקים שיפרשו לך. באופן שיהיה זה אפשר לך בחוץ לארץ לא יקשה עליך כמו שיקרה באיזו מצוה שנפלה בה ספק, ותצטרך לפירוש חכמי הדור או שהיא נמנעת בחוץ לארץ.

ספורנו מדגיש את האוטונומיה והשליטה המוחלטת של כל יהודי על תהליך התשובה שלו. התשובה תלויה רק בחוטא המעוניין לשוב, היא לא זקוקה לכל סיוע או תמריץ חיצוני, לנביאים, או לחכמי הדור, ואין היא תלויה בהכרעת חכמים. כל שנדרש הוא הכרה בלב של החוטא השב, ויודוי בשפתיו.

רעיון דומה מביע הכלי יקר הטוען כי כאשר מפרשים את הַמְצָוָה הַזֹּאת כמצוות התשובה, הרי משה מדגיש שעם ישראל מכיר היטב את מצוות התשובה ואין הוא יכול להתחמק ממנה בטענה כל שהיא:

כי אין לך התנצלות לומר כי לא ידעת שהקב"ה מקבל תשובת החוטאים, כי אתה ידעת ענין התשובה יותר מן כל האומות כי ישראל והתשובה קדמו לעולם, ואם כך כשברא ה' התשובה, שם היית גם אתה... [ו]סוד התשובה גלוי לך מאז ומקדם.

בדרך דומה צועד גם רבי אברהם סבע בספרו צרור המור. הוא מדגיש את הייחודיות של מצוות התשובה, שהיא חסד שעשה עימנו הקב"ה:

ולפי שהתשובה היא דבר פלא ושכל האדם לא יחייבה, והדין נותן כי הנפש החוטאת היא תמות. וכמו שאמר אם יכופר העוון הזה לכם עד תמותון. ובפרט מי שחוטא נגד אדון הגדול שימות. כל שכן מי שחוטא נגד מלך מלכי המלכים הקב"ה.

בהמשך דבריו הוא משבח את מצוות התשובה ותועלותיה הטובות בעולם הזה ובעולם הבא, ומדגיש כי התשובה אינה נעלמת מאיתנו ואינה רחוקה:

וכנגד הדברים הנעלמים אמר לא בשמים היא. וכנגד הרחוקים אמר ולא מעבר לים היא... ואמר כי קרוב אליך הדבר מאד לרמוז שמעלת התשובה היא קלה מאד להשיגה.

נסיים חלק זה בפירושו של הנצי"ב, המנמק מדוע אין אפשרות לפרש את הַמְצָוָה הַזֹּאת כביטוי המתייחס לכל התורה כולה. להבנתו הביטוי הַזֹּאת, מראה שמדובר על מצווה ספציפית שעליה מדבר משה באותו מעמד. יתר על כן, אי אפשר לומר על קיום כל התורה שהיא מצווה קלה מאד להשגה, שהרי אף אדם לא חושב כך ולא יאמר כך לחברו. לכן מסקנת הנצי"ב היא שהַמְצָוָה הַזֹּאת נאמרה על שתי מצוות שהן לימוד תורה ותשובה: "[ה]פרשה הקודמת דמסיים בשתי מצות, דהיינו עיון תורה ודקדוק בה ובתשובה מאהבת ה' ועל זה קאי כי המצווה הזאת".

¹ המפרשים שראינו התייחסו לאמור בפסוק "ולא מעבר לים היא" כביטוי לדבר שנמצא רחוק מן החוטא הרוצה לשוב. מעניין בהקשר זה פרושו של המלבי"ם, לדעתו זו מחשבת היהודי הגולה על ארץ ישראל וירושלים שהם מבחינתו נמצאים מעבר לים. אומר משה כל יהודי יכול וצריך לשוב בתשובה במקומו בגלות ואינו תלוי במה שקורה בארץ [= מעבר לים] או בבית הדין הגדול בירושלים.

המצווה והתורה כולה

בגמרא מובאות כמה התייחסויות לפסוק: "לא בְּשָׁמַיִם הִיא" מהן מובן ש: "הַמְצָוָה הַזֹּאת" משמעה כל התורה כולה.²

משמעות הדברים היא שהכרעה בכל סוגיה הלכתית אינה נמצאת בשמים, אלא היא מסורה לחכמים שבכל דור ודור. מכל מקום ברור מתוך הסוגייה שהביטוי "לא בְּשָׁמַיִם הִיא" מתייחס לכל התורה ולא רק למצוות התשובה. בין ראשוני המפרשים הסבורים כי מדובר בכל התורה כולה נמצא התרגום הירושלמי, והוא מתרגם ומפרש על ידי הוספת המילה אורייתא שפירושה התורה: "לֹא בְּשָׁמַיִם הִיא אֲוִרִייתָא לְמִימְרָא....."³ במדרש רבה³ אנו מוצאים עימות עם המינים, שטוענים שיכול לבוא אדם אחר (כוונתם לאותו האיש) ולהוריד תורה אחרת מן השמים ולכן מבאר המדרש:

אמר להן משה שלא תאמרו משה אחר עומד ומביא לנו תורה אחרת מן השמים, כבר אני מודיע אתכם לא בשמים היא שלא נשתייר הימנה בשמים.

נראה כי מדרש זה עמד ביסוד דבריו של הרש"ר הירש, הסבור כי מדובר כאן על כל התורה כולה:

כל ההתגלויות הא-לוהיות הדרושות להבנתה וקיומה [של התורה] כבר ניתנו לנו במלואן, ודבר לא נותר מהן בשמים. לפיכך לא תוכל לומר היכן נמצא איש בעל רוח על אנושית שיחדור למעננו לסודות השמים, או שיריד לנו מן השמים התגלות חדשה שתשלים את הכרתנו.

ונראה שדבריו מתייחסים לא רק לאפשרות תיאורטית אלא לנצרות שאותה הכיר בגרמניה.⁴

משמעות המצוות

בהבנת כוונת התורה ב: "הַמְצָוָה הַזֹּאת" צועד הכלי יקר בשתי דרכים, האחת שמדובר על מצוות התשובה, כפי שראינו לעיל, והשנייה שמדובר על כל התורה כולה:

יש בכל מצוה שתי בחינות האחת היא העשייה עצמה לעשות המצוה בפועל, השנייה הוא כוונת המצוה להבין ולהשכיל בסודות התורה אשר העלים ה' מן האומות.

² מסכת בבא מציעא נט, ב: הוא הדין גם בסוגיה הידועה בתלמוד על תנורו של עכנאי בבבלי תמורה טז ע"א.

³ דברים רבה ח, ו.

⁴ יש לציין שרש"י אף הוא מפרש את הפסוק כמלמד על כל התורה כולה, בכתב ובעל פה. וזו גם דעת ראב"ע.

להבנתו התורה מעודדת אותנו ודורשת מאיתנו לא להסתפק בקיום המצווה המעשי, אלא ללמוד להתעמק ולהבין גם את הכוונה. לכן:

אם יעלה על לבך לומר איך אעשה המצווה בלא כוונה כחמור נושא ספרים, על זה אמרה [התורה] אין הדבר כן אלא לא נפלאות היא ממך, כי אם נפלאים מעשה ה' מן האומות אבל לא ממך.

הביטויים לא נפלאות היא ממך, לא בשמים היא, מתייחסים לכוונות שבקיום המצוות, בעוד שעל קיום המצווה עצמה בפועל אומרת התורה ולא רחקה היא. דהיינו אין התורה דורשת ממך לקיים מצוות שמאוד קשה לבצע אותם, וראיה לכך מביא הכלי יקר ממצוות הקרבנות, שבה דורשת מאתנו התורה להקריב מבהמות הבית השכיחות, בקר וצאן, ולא מבעלי חיים נדירים שהם רחוקים ממך. הוא הדין בכל יתר המצוות.⁵ כהמשך לכל האמור, יפים הם דבריו של בעל הכתב והקבלה, העונה לשאלה מדוע מתייחס משה לכל התורה כולה בביטוי "המצווה הזאת", כאילו מדובר על מצווה אחת:

וקרא כללת התורה בשם מצווה, להורות על קלותה כאילו כולה אינה אלא מצווה אחת בלבד, ובאמת כל התורה איננה אלא מצווה אחת כי כולן קשורות ותלויות זו בזו.

האתגר

לא אתיימר להכריע בין ענקים ולקבוע אם המצווה הזאת מתייחסת לחזרה בתשובה או לכל התורה כולה. עם זאת אבקש להבהיר נקודה אחת משמעותית, שרלוונטית לדעתי לשני הפירושים. בל נטעה לחשוב כי כשהתורה אומרת על המצווה הזאת "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיה ובלבבך לעשותו", כביכול כוונתה לומר שמדובר כאן על ענין קל להשגה. נהפוך הוא, גם חזרה אמיתית בתשובה וכל שכן קיום מצוות התורה, אינם עניינים קלים להשגה, אלא נדרשים לשם כך מאמצים גדולים, רוחניים וגשמיים. התורה מאתגרת אותנו באומרה כי קיום המצווה הזאת תלוי בנו, ובנו בלבד. והוא אפשרי ובר השגה אם נרצה בכך ונשקיע את הנדרש.

⁵ אורח חיים הקדוש גם הוא מבאר כי מדובר על התורה כולה, ומהלך בדרכו של הכלי יקר באומר, שדברי משה מתייחסים לשני סוגי קשיים, האחד הוא עצם ההבנה של דברי התורה, והשני קיום מצוותיה. לדעת אורח חיים אומר משה לעם כי שני הקשיים אינם קשיים ממשיים.